

חשית וסביבה

ההזדמנות האחרונה

משה ליבטמן

בריוק לפני שבוע, כיום ראשון, התפרסמו שני מסמכים מבהילים בתחום איכות הסביבה בישראל. האחד – מבקר המדינה, במסגרת דו"ח 55א לשנת 2004, עוסק בהרחבה בהתייחסות של משרד הביטחון וצה"ל לנושא איכות הסביבה; השני – עבודה שנעשתה בטכניון, במרסד שמואל נאמן, לגבי מקומו ומשקלו של החינוך הסביבתי במערכת החינוך.

בבתי הספר היסודיים ובחטיבות הביניים, חינוך סביבתי אינו מוכר כמקצוע ואין לו תוכניות לימודים. לכן, ההזדמנות הלפני אחרונה של צעירי ישראל לשמוע מש"ח ולגבש עמדה ותפישת עולם לגבי "הסביבה ואני", היא במסגרת החינוך העל-יסודי. אם הוחמצה ההזדמנות הלפני אחרונה, אולי יש הזדמנות אחרונה בהחלט, במסגרת השירות הצבאי, שבו נערים ונערות יעצבו גיש"ח כלשהי לסביבה מלבד התייחסות אליה כאל "הש"ח" שאליו יוצאים לאימוץ.

מכיוון ששני המסמכים עוסקים בעיקר בשנת 2003, אפשר לשרטט קווים לדמותה של שנה אחת של איכות הסביבה אצל המתבגר הישראלי. להלן כמה נתונים מתוך שפע המידע בשני המסמכים:

ב-2003, כך עולה מהמחקר של מוסד נאמן, רק 5,000 תלמידים בהינוך העל-יסודי נחשפו לתחום איכות הסביבה, משום שלקחו את מקצוע הבחירה "מדעי הסביבה". שאר תלמידי החטיבה לא שמעו בבית הספר מילה וחצי מילה על התחום. באותה שנה חיסל משרד החינוך את רוב התמיכה בחברה להגנת הטבע ובעוד

אם החינוך הסביבתי בארץ סובל ממעמד נמוך כל כך, וכאשר צה"ל מצטייר כאדיש לסביבה ומזהם אותה תוך התחמקות מאחריות – לאיזה סוג של גישה סביבתית כבר אפשר לצפות מהאזרח הבוגר?

גופים ירוקים, ובכך העבירה צמרת המשרד מסר די ברור להתייחסות אל העניין הסביבתי.

לגבי אותה שנה, 2003, בדק מבקר המדינה מה עשו שלושה גופים צה"ליים בתחום הערכי של איכות הסביבה. אגף טכנולוגיה ולוגיסטיקה הקציב באותה שנה 5.06 מיליון שקל, אבל לא ניצל ולו שקל אחד למטרה זו, כלומר, אפילו לא פוסטר אחד מסכן נגד קטיפת פרח מוגן; חיל האוויר הקציב 5.3 מיליון שקל, אך ניצל באותה שנה רק 780 אלף שקל – 15% בלבד; חיל הים הקציב 3.97 מיליון שקל, אבל ניצל רק 1.01 מיליון שקל – 25% בלבד.

דו"ח המבקר מציג את צה"ל כמי שמתעלם מהנחיות ומתקנים מחייבים; אינו אוכף את הוראותיו שלו; מזהם כגרול ואינו טורח לתקן ולנקות את הזיהומים, למרות שהוא "מטפל" בהם לפעמים במשך 20 שנה; יש בדו"ח גם סימנים של תופעה חמורה עוד יותר, והיא טיוח חקירות של מפגעים סביבתיים; המבקר מדגיש: "לכך יש משמעות גם בהיבט של הטמעת המודעות לחשיבות הש"ח מירה על איכות הסביבה בקרב מפקדים וחילים".

עד כמה אפקטיביים קמפיינים חינוכיים בתחום הסביבתי תעיד העובדה, שיש אנשים שאינם מסוגלים לש"ח לוח יד לקטוף פרח בר, וחסר למי שיעשה זאת בנוכחותם; יש אנשים שאינם מסוגלים לסבול ברז דולף ויתנפו לו על מי שאינו סוגר מיד את הברז בשנייה בה הסתיים השימוש. מגיני הפרחים וחסכני המים אינם אנשים שהופעלה עליהם תוכנית לימודים מסודרת ומוכנת, אלא אנשים ששמעו לפני עשרות שנים סיסמה אחת טובה ונכונה, והושפעו לכל החיים.

אין צורך לנמק את הטיעון שחובה לאפשר ולספק לכל תלמיד השכלה סביבתית בסיסית, אך אם החינוך הסביבתי בארץ סובל ממעמד נמוך כל כך, וצה"ל מצטייר כאדיש לסביבה ומזהם אותה תוך התחמקות מאחריות – לאיזה סוג של גישה סביבתית כבר אפשר לצפות מהאזרח הבוגר?